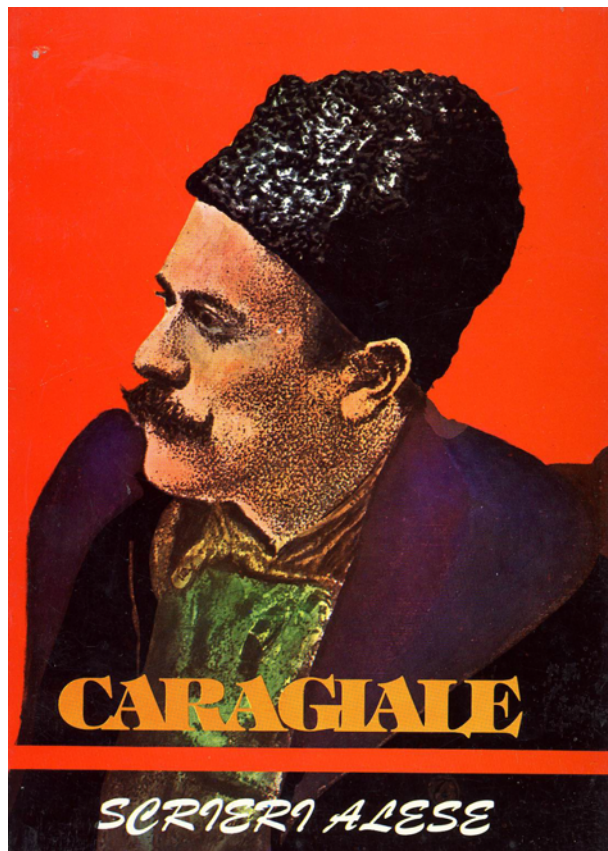

Caragiale, politolog - 150 de ani de la naștere -

Ca orice mare scriitor, Caragiale a intrat în rezonanță cu problemele sociale și politice ale vremii în care a trăit, reflectându-le în piesele, momentele, schițele și articolele sale.

Ideile politice și-au găsit în literatura sa un mesager artistic, pe cât de veridic, pe atât de agreabil. Caragiale prezintă, în scrierile sale, elemente ale culturii politice a diferitelor grupuri sociale și politice: liberali, burghezi, funcționari, mic-burghezi, studenți, intelectuali. Aceștia gândesc, simt și evaluează politicul în modalități specifice.

Inegalabila formulare „simt enorm și văd monstruos”, folosită, în 1890, în schița „Grand Hotel Victoria Română” are funcționalitatea unei lentile, care, proiectată asupra lumii politice, îi mărește moravurile și năravurile, defectele și metehnele. În același timp, este o expresie plastică a modalității în care autorul receptează realitatea social-politică și o cheie pe care o poate utiliza cititorul pentru decodificarea grotescului personajelor și situațiilor.

Lumea ca un carnaval este cealaltă cheie ce trebuie folosită pentru a descifra realitatea politică și socială zugrăvită de Caragiale. În această lume, toți discută despre politică, toți își descoperă vocația de reformatori. Uneori, se recurge la astfel de discuții fie pentru a trece mai ușor peste o situație grea, fie pentru a înlătura plictisul. În asemenea cazuri, problemele politice rămân exterioare individului, acesta fiind nu un analist, un judecător al vieții politice, ci un trăncănitor.

Scrisă la 22 de ani, „Cronica fantastică” prezintă, într-un mod ironic și persiflator, un regim nedemocratic în care funcțiile nivelatoare și uniformizatoare ale ideologiei se combină cu cele ale aparatului represiv, imaginat ca un „rezervor al ordinii”, ca un „corijator al moravurilor”, ca o „instituție liniștitoare”.

Piesele lui Caragiale sunt opere de tinerețe, fiind scrise între anii 1879 și 1885, adică de la 27 la 33 de ani. Cele mai reușite momente și schițe au fost scrise după 40 de ani. Indiferent de vârsta la care au fost concepute, scrierile sale vădesc inteligență, profundă cunoaștere a realității, solide cunoștințe de știință politică și foarte mult talent.

Care este atitudinea personajelor lui Caragiale față de instituțiile politice? Ziaristul de la „Vocea Patriotului Național”, Rică Venturiano, militează pentru votul (sufragiul) universal, afirmând că scopul democrației este de a convinge poporul că nimeni nu se poate sustrage de la datoriile impuse de pactul nostru fundamental, Constituția. Limbajul politic, presărat cu franțuzisme, nu este înțeles de polițistul Ipingescu și de jupân Dumitrache. Interpretările pe care aceștia le dau textului provoacă ilaritate.

Pentru Conu' Leonida, republica este o formă de guvernământ în care nimeni nu mai plătește bir (impozit), în care fiecare cetățean ia câte o leafă bună pe lună, toți într-o egalitate. Fiind pensionar, va lua și pensia. „Pensia e bașca, o am după legea a veche, e dreptul meu, mai ales când e republică, dreptul e sfânt, republica e garanția tuturor drepturilor (1) afirmă Conu' Leonida. La întrebarea firească a Efimiței: „Dacă n-o mai plăti nimeni bir, de unde or să aibă cetățenii leafă?”, Leonida răspunde: „Treaba statului, el ce grijă are? Pentru ce-l avem pe el? E datoria lui să se-ngrijească să aibă oamenii leafuri la vreme” (2). În concepția lui Leonida cetățenii au drepturi, iar statul are obligații.

Ținând seama de afirmația lui Cațavencu că sunt în anul de grație 1883, reiese că acțiunea piesei „O scrisoare pierdută” se petrece în timpul guvernării liberale. În acea perioadă, din partidul liberal se desprinseseră diferite disidențe, unele aflate în opoziție cu liberalii guver-

Personalități

namentali. Lupta pentru candidatură se duce între administrația liberală (Tipătescu și cei din jurul său) și disidența liberală reprezentată de Cațavencu, președintele grupului independent. Liberal era și Dandanache a cărui familie luptase la 1848. Fiecare din cei trei (Farfuridi, Cațavencu, Dandanache) se consideră îndreptățit a candida. Desigur, partidul nu era un partid de masă, ci un partid de personalități. De aceea Farfuridi înțelege prin partid „noi și ai noștri”, domnul și doamna Trahanache, prefectul Tipătescu, Brânzovenescu, Farfuridi însuși și ceilalți. Tipătescu își arogă meritul de a fi organizat partidul pe plan local. Trahanache consideră că de la partidul întreg atârnă binele țării și de la binele țării atârnă binele membrilor partidului. Stâlpii puterii sunt, după părerea sa, proprietarii. Ei sunt, în același timp, și membri în diferite comitete și comisii. Numele candidatului va fi stabilit în funcție de interesele partidului, afirmă Trahanache, iar ei, ca niște membri disciplinați, se vor supune hotărârii conducerii centrale. În acea perioadă votul era censitar, impunându-se, mai ales, censul de avere. Unul din foștii alegători și-a pierdut dreptul de vot după ce a dat casele, ca zestre, fiicei sale. Cetățeanul turmentat devine alegător, „intră în politică” după ce din poștaș se transformă în proprietar și negustor.

Campania electorală se desfășoară cu unele incidente între grupuri. Liberalii guvernamentali, prin Farfuridi, invocă istoria ce consemnează realizări ale liberalilor, apelează la moderație, la evitarea extremelor, denigrează ideile subversive, își manifestă îngrijorarea față de zguduiri sociale, atrag atenția asupra faptului că Europa are privirea ațintită asupra noastră. Cațavencu consideră lupta electorală ca fiind viața popoarelor. El teoretizează pe tema progresului. Ca ultra-progresist și liber-schimbist, dorește progresul cu orice preț, pe cale politică, socială, economică, administrativă și financiară. Din inițiativa lui Cațavencu, se înființează societatea „Aurora Enciclopedică Română” independentă de cea din capitală, deoarece „grupul tânăr, inteligent, independent (3) este adeptul descentralizării. Această societate are ca scop încurajarea industriei române, care „este sublimă, dar lipsește cu desăvârșire”, precum și aclamarea muncii, a travaliului „care nu se fac deloc în țara noastră”. Obiectivul suprem al societății enciclopedice este ca „România să fie bine și tot românul să prospere” (4). În timpul luptei electorale, apar disensiuni, controverse și neînțelegeri în interiorul grupului Cațavencu, toate acestea ducând, după cum spune Pristanda, la spargerea partidului independent. Pentru a nu suporta consecințele juridice ale unor escrocherii, Cațavencu este nevoit să se întoarcă în partidul din care se desprinsese, să conducă manifestația publică și să salute, cu această ocazie, în numele alegătorilor, pe deputatul ales și pe prefect. Maestru al discursurilor, va invoca, în final, avantajele progresului și binefacerile sistemului constituțional pentru România. Își va justifica schimbarea poziției prin afirmația că în împrejurări de o asemenea importanță „micile pasiuni trebuie să dispară”.

Multe din schițele lui Caragiale sunt populate de „teoreticieni de berărie” (5), cum îi numește autorul însuși. Unii sunt adepți ai guvernului, alții ai opoziției. Cei care nu

au o părere politică riscă să-i supere pe cei care și-au format una. Iată o mostră a unei astfel de situații. Se organizează o demonstrație împotriva guvernului care vrea să treacă rapid, prin camere, „Legea pentru înființarea Monopolului băuturilor spirtoase”. În berăria în care autorul așteaptă gazetele de seară pentru a afla cum s-a desfășurat demonstrația, se perindă diferite persoane situate de o parte sau alta a baricadei. Un opozant este indignat că oamenii stau indiferenți și nu se interesează de problemele țării, că nu mai există patriotism și totul se vinde. Cel care este loial guvernului dă o usturătoare lecție de civism autorului. „Dumneavoastră oamenii inteligenți sunteți de vină. Ia să fi mers dumneata cu mine și cu dumnealor, toți să fi mers ca niște cetățeni convingși să facem și noi o manifestație. Dar nu. Noi stăm ca blegii în cafenele și berării, și-n cluburi și lăsăm pe toți apelpisiții, care au să puie iar mâna pe slujbușoare, ca să-și facă de cap și să răstoarne sub felurite pretexte” (6). Pentru a afla adevărul în legătură cu demonstrația, autorul recurge la o rețetă: citește atât ziarul opoziției, cât și gazeta guvernului și face o medie ce va reprezenta numărul și compoziția reale ale participanților. „Ziarul opoziției zice: la această întrunire a noastră alergaseră peste 6000 de cetățeni, tot ce are Capitala mai distins ca profesioni libere, comercianți, proprietari. Gazeta guvernului spune: la această întrunire a lor d-abia se putuseră aduna 300 de destrăbălați, derbedei, haimanale”. Atunci zice autorul: „la acea întrunire au fost 3000 și ceva de oameni, fel de fel și mai așa și mai așa” (7).

În „Răsplata jertfei patriotice”, Caragiale evidențiază discrepanța dintre contribuția negustorului Niță la acțiunea de detronare a lui Cuza (donarea sumei de 70 de sfanți) și marile avantaje pe care le-a obținut, de-a lungul timpului, prin fructificarea chitanței semnate de liberalii participanți la complot. Discursul șefului complotiștilor din secțiunea respectivă promitea recompensarea fiecărui participant după meritele sale: „unul cu alergătura și altul cu capitalul și pe urmă toți la câștig, fiecare pe cât a pus, împart drept pentru interesele patriei, fiindcă toți sunt patrioți” (8). Păstrând chitanța ca pe un pergament de noblețe ce proba participarea sa la luptele pentru răsturnarea „tiraniei” și „sacrificiile făcute pentru patrie”, nenea Niță va încasa, în virtutea acesteia, sume frumoase din aprovizionarea, în 1877, a armatei române cu furajele necesare, va fi unul din „fericiții subscriitori ai conversiei drumurilor de fier și ai Băncii Naționale” (9).

În momentul „Moftangiu”, Caragiale a criticat naționalismul, faptul că unii români considerau ca inamic comun „străinismul” și erau sensibili la sloganul „Jos străinismul! Sus românismul!”. Dar cea mai usturătoare satiră la adresa naționalismului, șovinismului și xenofobiei o întâlnim în momentul „României verzi”. Constatând că spiritul de asociație a luat un mare avânt la noi, Caragiale prezintă societatea „României verzi” organizată pe principii precum: „A iubi neamul său este peste putință din partea aceluia care nu urăște celelalte neamuri. Un neam nu poate avea vrăjmași în propriile sale defecte” (10), vrăjmașii lui sunt numai și numai calitățile altor neamuri. De aceea, un neam nu trebuie să-și piardă vremea a se gândi cum să-și îndrepte defectele și cum să-și cultive calitățile. El are ceva

Personalități

mai profitabil de făcut: să le numere defectele și să le ponegrească sau să le tăgăduiască altora calitățile. Un neam trebuie să aibă veșnic groază de cealaltă, deoarece existența unuia nu are altă condiție decât compromiterea completă a altuia. De aici necesitatea imperioasă a exclusivismului național extrem. Menționând că datoria fiecărui român verde este să urască „tot ce e străin sau de la străini”, tot ce nu e român sau de la român verde, enumerând tot ce nu e verde românesc precum: sentimente neromânești, artă neromânească, idei și spirit neromânesc, Statutul societății „Românii verzi” subliniază că se exceptează de la această regulă „capitalurile neromânești”. Desigur, Caragiale nu se referă la interesele naționale reale, normale, care trebuie apărate, fără a ne teme că vom fi etichetați ca naționaliști. Sarcasmul, ironia sa sunt îndreptate împotriva celor ce exaltau exclusivismul național și xenofobia irațională.

În scânteietoarele sale articole politice, Caragiale face apologia conservatorilor și-i denigrează pe liberali, atitudine părtinitoare care-l situează mai mult în postura de ideolog decât în aceea de politolog.

Probabil, atât la guvernare, cât și în opoziție, liberalii au comis destule greșeli, totuși Caragiale nu le recunoaște nici un merit. Tributar teoriei formelor fără fond, el îi învinuiește pe liberali că „în urma stăruințelor lor necumpătate, s-a împovărat țara cu o mulțime de legi și o mulțime de așezăminte, care nu au deloc a face cu trebuințele, deprinderile, tradițiile, nu au nimic a face cu firea poporului român”, că au împins țara „spre o dezvoltare cu desăvârșire nerațională și, astfel, ne-au adus la zăpăceala în care ne aflăm” (11). Școlii în străinătate, necunoscând țara, liberalii au cerut și înfăptuit schimbări care nu corespundeau stării și trebuințelor societății românești, este de părere Caragiale. Considerăm că preluarea și asimilarea, în anumite momente istorice, a instituțiilor și valorilor democratice vest-europene de către România celei de-a doua jumătăți a secolului a XIX-lea au fost impuse de necesitățile progresului, de cerințele sincronismului. Ceea ce se poate reproșa guvernărilor liberale din acea perioadă este faptul că nu au acționat pentru a forma o cultură politică necesară susținerii noii structuri politice.

În luptele lor politice, atât liberalii, cât și conservatorii nu aveau nici maniere, nici moravuri politice democratice. Se urau pur și simplu. La schimbarea guvernării unui partid cu celălalt, o mulțime de oameni era dată în judecată, altă mulțime era percheziționată, se ticluia „catastiful de păcate” (12) pentru cei care conduseseră țara până în acel moment.

Caragiale surprinde rolul manipulator, persuasiv al limbajului politic. El consideră că, o dată cu proclamarea redeșteptării și emancipării noastre politice, s-a instaurat o tiranie teribilă – tirania vorbeii. Cuvântul a început să fie folosit nu numai ca mijloc de guvernare, ci și ca modalitate de luptă politică. Aflați fie la putere, fie în opoziție, liberalii foloseau expresii jignitoare la adresa conservatorilor. Astfel, ei considerau că, prin acțiunile lor, fereau corpul social de „cangrena ce vor să i-o inoculeze” conservatorii. În afacerile statului, partidul conservator folosea tactica „amânărilor continue, deviațiilor de la un scop determinat, împleticirilor și confuziei” (13), erau de părere liberalii.

Adversarul politic era numit, generic, „reacțiunea”. Aceasta „disprețuia, batjocorea, strivea, trăda, sugruma poporul și apoi tot ea îl exploata sistematic. Vrajmașă jurată a libertăților publice, a Constituției și a tuturor instituțiilor, reacțiunea îneca în sânge țara” (14).

Propaganda liberală, care folosea cuvinte precum: reacțiune, „ciocoi”, „rărunchii națiunii”, este considerată de Caragiale ca un produs al „negustorilor politici” lipsiți de orice scrupule. În momentul în care individul apelează la spiritul critic, privește cu luciditate realitatea și-și dă seama de exagerările liberalilor, începe să se destrame legenda „reacțiunii” și o dată cu aceasta slăbește și susținerea liberalismului de către respectivul individ. Așa s-a întâmplat și cu el, ne încredințează Caragiale.

Autoironizându-se pentru perioada liberală din tinerețea sa, Caragiale susține că în întrunirile publice organizate de „eroica opoziție liberală” și-a făcut educația națională, alături de întreg poporul. În aceste întruniri și-a întâlnit eroii pe care, prin mijloace artistice, a căutat „să-i păstreze pentru posteritate”. Într-un articol scris mai târziu el dă o mostră a „sintaxei îndrăznețe” a unui orator liberal: „Fraților! Ciocoi domnesc, în adevăr domnesc; dar să vă spui eu, fraților, cum domnesc! Domnesc prin mișelie, prin infamie, prin crimă, prin reacțiune, lucruri care fac onoare poporului că e contra, care, în orice ocazii, s-a pronunțat și nu permite, mai ales când sângele acestui popor, vărsat cu cruzime și fără nici o necesitate, când țipetele disperate ale femeilor și copiilor, fugăriți și torturați de sălbăcia oamenilor odiosului regim, când vaietele celor schingiuiți pe străzile Capitalei, cu felinarele stinse, sunt încă vii în mintea tuturor” (15). În contrast cu asemenea manifestări, opoziția conservatoare organiza dezbateri de înaltă ținută, invitând personalități marcante care, cu logică și erudiție, prezentau problemele politice și doctrinare ca de la catedră.

Deși nu folosește termenul de politicianism, Caragiale îi înțelege esența, arătând că acesta reprezintă „meșteșugul de a căpăta interesele materiale ale unora și este bazat pe vederi și tendințe de parvenire personală” (16) și nu pe respectarea unor principii ferme cu privire la viața publică. Indivizii care practică politicianismul consideră că „Parlamentul și politica sunt o arenă unde pot să se ia la întrecere toate neputințele intelectuale și toate putințele imorale, spre gloria regimului constituțional” (17). Desigur, în concepția lui Caragiale, doar liberalii practicau politicianismul.

Caragiale se referă la modul diferențiat în care liberalii și conservatorii se raportau la literatură. Liberalii consideră literatura o inutilitate sau o primejdie socială. După fruntașul liberal D.A. Sturdza, „talentele umoristice și satirice nu au nimic sfânt și sunt nu numai nefolositoare neamului, dar chiar de-a dreptul primejdioase” (18). Pentru conservatorii „energia cea mai înaltă a unei națiuni este propria gândire”, iar manifestarea cea mai puternică a acesteia „nu poate fi decât literatura națională” (19). Ca soră mai mare a politicii, literatura, prin poezie, satiră, teatru, roman, călăuzește politica spre viitor, prin pamflet și oratorie, îi este o aliată combativă.

Personalități

Personalitățile Partidului Conservator erau, după Caragiale, pline de virtuți și merite. Astfel, Al. Lahovary era revoltat de micimea politicii utilitare și de inconsistența politicii succesului material. Preocuparea sa primordială consta în ridicarea stării materiale și intelectuale a poporului. „Scăderea nivelului moral, pierderea credinței și a marilor avânturi” (20) erau situații care îl întristau, dar îi ofereau, în același timp, posibilitatea de a milita și acționa pentru înlăturarea acestei stări de lucruri.

În ianuarie 1908, Caragiale reeditează un articol, apărut cu 11 ani în urmă, despre Tache Ionescu, articol în care arată că acesta se impune ca o personalitate de marcă în viața politică. După înființarea, în același an, a Partidului Conservator Democrat de către Tache Ionescu, Caragiale ține trei cuvântări la întrunirile acestui partid, care au avut loc la Iași, Ploiești și Roman. În aceste cuvântări, publicate în ziarul „Ordinea”, Caragiale prezintă Partidul Conservator Democrat ca fiind un partid al viitorului, un partid care modernizează doctrina conservatoare.

Articolul „1907 din primăvară până-n toamnă” este o adevărată capodoperă. Este o analiză socială și politică profundă, un strălucit studiu de caz – România anului 1907. Caragiale analizează clasele sociale, structura politică – partide, administrație, guvern, parlament –, clientela politică. De data aceasta, Caragiale nu mai este părtinitor, considerând că ambele partide istorice – Partidul Liberal și Partidul Conservator – sunt vinovate de starea în care se găsește România. El afirmă că țara este condusă de o oligarhie care „legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe care le-a făcut ieri, prefăce mâine legile făcute azi, ca poimâine să le calce și pe acelea, fără spirit de continuitate și fără altă sistemă decât numai împăcarea momentană a exclusivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizări numite aici democratice” (21). Soluția pentru îndreptarea acestei stări de lucruri se află într-o fundamentală reformă politică și în numeroase reforme economice, susține Caragiale.

Cu o competență demnă de un sociolog sau politolog, sarcastic sau binevoitor, persiflator sau grav, Caragiale s-a referit la diferitele ipostaze ale politicului, immortalizând anumite comportamente și atitudini politice ale contemporanilor săi.

Prof. univ. dr. Raisa RADU

Bibliografie

1. CARAGIALE, I.L. *Opere, vol. I, ESPLA, 1952, p. 93, Conu' Leonida față cu reacțiunea*
2. ibidem *p. 93*
3. ibidem *p. 152, O scrisoare pierdută*
4. ibidem *p. 157, O scrisoare pierdută*
5. CARAGIALE, I.L. *Opere, vol. V, Fundația pentru literatură și artă, 1938, p. 171*
6. CARAGIALE, I.L. *Opere, vol. II, ESPLA, p. 138, Atmosferă încărcată*
7. ibidem *p. 134*
8. ibidem *p. 85-86, Răsplata jertfei patriotice*
9. ibidem *p. 87*
10. ibidem *p. 128, Românii verzi*
11. CARAGIALE, I.L. *Opere, vol. V, Fundația pentru literatură și artă, p. 6, Naționali-Liberali*
12. ibidem *p. 9, Liberalii și conservatorii*
13. ibidem *p. 34, Guvernul și modificarea art. 7*
14. ibidem *p. 80, Reacțiunea*
15. ibidem *p. 78, Decadență*
16. ibidem *p. 44, Ce este centrul*
17. ibidem *p. 138, Criză*
18. ibidem *p. 122, Dim. A. Sturdza*
19. ibidem *p. 218, Literatura și politica*
20. ibidem *p. 132, Alexandru Lahovary*
21. ibidem *p. 175, 1907 din primăvară până-n toamnă*